

Naturskyddsföreningen
Västerås

100 år

firar vi idag, söndagen 18 september anno 2022,
i Badelunda Kyrkskola & Skolträdgård.

Detta är ett

TIDSDOKUMENT

till stöd för minnet; för oss och våra kära gäster.

Smånunneört, *Corydalis intermedia*. På ängen Poängen 22 april 2021.

Tillägnas **Mnemosyne-fjärilen**, som fått sitt namn av minnets gudinna, har
nunneörter som värdväxt och som symboliserar begreppet *Biologiskt Kulturarv*.

"Linslusen" är en flyttande insekt!
I maj kan vi återse "helikoptern",
som den kallas i Västergötland.
Flyttblomfluga, *Episyrphus balteatus*

Medvarelser...

Jo, växter kan också definieras som medvarelser.

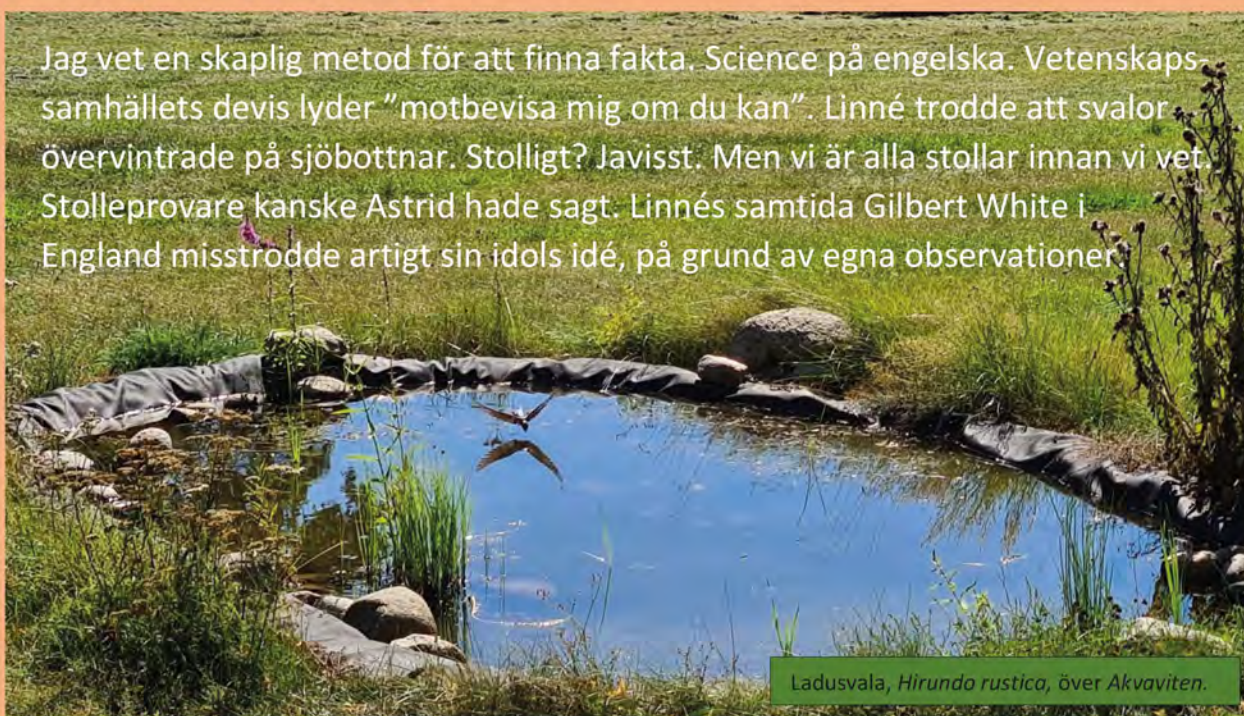

Kornvallmo & Blåklint. Ogräs?

Desmeknopp, *Adoxa moschatellina*.
Marktäckare i körsbärsdungen 20 maj.
Rödlistad som "Nära hotad" 2020; liksom igelkotten.

Jag vet en skaplig metod för att finna fakta. Science på engelska. Vetenskaps-
samhällets devis lyder "motbevisa mig om du kan". Linné trodde att svalor
övervintrade på sjöbottnar. Stolligt? Javisst. Men vi är alla stollar innan vi vet.
Stolleprovare kanske Astrid hade sagt. Linnés samtida Gilbert White i
England misstroddes artigt sin idols idé, på grund av egna observationer.

Ladusvala, *Hirundo rustica*, över Akvaviten.

"Ladusvalan tvättar sig genom att doppa sig i vattnet då den flyger. /... 'den dricker i
flykten', ty alla slags svalor dricker vatten genom att doppa näbbarna då de flyger över
sjöars eller floders vattenytor; liksom Vergilius' bin dricker de i flykten: 'flumina summa
libant'. Detta sätt att dricka förekommer nog bara hos svalornas släkte."

(Gilbert White: *Naturen i Selborne*, 1789. N&K 1963, sid 90, 91)

Svalorna bildade flygformationer á lá brandflyg i cirklar i luften. Dök sedan ner för tankning.

Hm... dricker bin i flykten? Fick käre White kanske något om den berömda bakfoten?

- *Flumina summa libant* = "de dricker av vattnet på ytan". Vergilius, *Georgica* IV:54, 38-31 f.Kr. (not för sid 91).

Ett honungsbi tankar i Akvaviten.
Från en sten.

Text & foto: Roine Andersson, dec 2021.....nov 2022. 2(24)

...i Badelunda Skolträdgård 2022.

Här bor en kvadratspindel, *Araneus quadratus*. På 25 år har 67 rapporter gjorts till Artfakta.se!

Candy föddes på skärtorsdagen precis som VNF gjorde 1922!

Candy, Biksi & Laika

Blågrön mosaikslända, *Aeshna cyanea*. I flykten och som porträtt.

Bred trollslända, *Libellula depressa*. Sågs para sig över *Akvaviten*. Hanen är blå – honan brun. Larver väntar nu i 2 år på att vingar bär.

Aprilväder

med hare.

Yes! 2021 skrevs på skylten "... har vi nu chansen att få se bin, och kanske... myrlejon!!" Och det fick vi ☺! Någon av de 3 arter som finns i Sverige.

Besöksbevis av några anonyma ☺

och många andra... som en gärdsmyg på slättergillet, sälgsandbin i backen, vacker vägtistel med olika humleartsbesök, några större svävflugor, en champinjon som plockades, blåmes i holken vid Kyrkskoledörren, badande honungsbin, sädesärlan, och

HUNDRA ÅR ... anno 1922 – 2021!

Tidsperspektiv & Vingslag i Arkiven

Wow, hur gick det till? Plötsligt upptäckte vi, **Naturskyddsföreningen Västerås**, att vi firade ett jubileum. 100 år av verksamhet! När denna text läses, efter vår Jubileumsfest, är denna unika händelse historia. Milstolpar tenderar ju att bli det. Vad som egentligen är ett "Jubileum" är ju inget "Faktum", utan en överenskommen konstruktion, en DEFINITION. Vi firar när vi vill.

Detta Tidsdokument är en påbyggd version av det som delades ut på vårt årsmöte den 21 mars 2022. Då bestod det av 8 sidor med *Vingslag i Arkiven* där jag rapporterade två huvudsaker;

1. Dels att vår bakåträkningsgissning om att vårt födelseår var 1921 varit **FEL (!)**; det som vi dittills hävdade i texter, på hemsida, etc. Vi konstituerades 1922, på skärtorsdagen den 13 april, under namnet **Västmanlands Naturvetenskapliga Förening, VNF**.
2. Dels följden av detta – att det stod 100:e på vår verksamhetsberättelse 2021 var **RÄTT (!)**, och vi kunde med gott samvete lägga den till handlingarna.

Med detta kunde jag ju ha nöjt mig. Men min begeistringssjuka slog till...

Jag fortsatte alltså på eget bevåg under ca sex månader att söka mer detaljer runt vår förenings fascinerande förhistoria och framväxt. Nu är det ett nöje att presentera en tredje huvudsak;

3. Namn och foto på vår grundare/skapare: **Matts Floderus!** (se 1906).

Efter att ha pusslat ihop en rad indicier i olika källor skrev jag först i detta dokument, som jag filat på i drygt sex månader som sagt, att han "på goda grunder" kunde anses som vår skapare. Det kändes skönt när jag sedan kunde ta bort den reservationen efter att ha hittat bekräftelsen i Riksarkivet. Där står det, svart på vitt, att "*Han är dess egentlige skapare och blev som dess sekreterare under tio år den ledande själen i verksamheten.*"

Att han 16 år innan (1906) även skapat det som skulle bli **Västerås fältbiologer** (*Rudbeckia*) är ju inte mindre intressant.

Detta Tidsdokument, min frivilliga forskarrapport och födelsedagspresent till min Naturskyddsföreningskrets, består främst av TVÅ kronologiska minnesarkiv;

- Ett för de stora tidsperspektiven, + tips för att pedagogiskt mäta långa tidsavstånd .
Detta för att få perspektiv och ett hum om grunden till Darwins evolutionsteori, som i sin tur är grunden till begreppet **biologisk mångfald**... långa tidsavstånd!
- Ett för saker i närtid, historisk tid, "Vingslag i Arkiven"; med mina milstolpar runt vår förenings fascinerande framväxt.

Dessa kan sägas vara mina utsvävningar runt de tre huvudsakerna ovan. **Naturvetenskap** och **Arkiv** har varit bärande begrepp för mig, för att även ringa in miljön runt vår förenings historia. Se gärna denna textsamling med reflexioner, fakta och tips även som en tipskatalog till dina egna spännande framtida upptäckter.

Hur långt är ett ÅR? Låt oss DEFINIERA det som 1 mm!
Då kan vi göra en liten tabell över **tids-avstånd**.

Hur långt sedan?

1 mm	= 1 år
1 cm	= 10 år
1 dm	= 100 år
1 m	= tusen år = TÅS = tusen år sedan = kYA = kilo Years Ago
100 m	= hundra tusen år
1 km	= 1 miljon år
10 km	= 1 mil = 10 miljoner år
1 000 km	= 100 mil = miljard år

Tidsavstånd

Om **ett år** är en **millimeter**... Hur långt är då "ett liv"?

Livet, första cellen på jorden, började för cirka 3,5 miljarder mm (350 mil) sedan.

Ett **människoliv** blir max cirka en dm; **100 år** ryms mellan tummen och pekfingret.

En **dagslända** (*Ephemera*) lever kanske som adult (vuxen) typ en 365-dels mm

. **Dinosaurierna** levde i ca 6 600 000 "generationer" (å 25 år, och om vi glömmer bort fåglarna). **Homo sapiens** har levt i ca 9 200 "generationer" (å 25 år. Det blir ca 80 generationer e.Kr.).

En tidslinje att filosofera kring...

Då/BB

NU

Sedan/VD

(Barnsbörd alt. Big Bang)

(Verkställande direktör alt. Värmedöden)

Sätt tumnageln mot naveln, en bra start när vi talar om födelse, och spärra ut pekfingret.
Nu har du mätt upp 100 år. Samt fått en pedagogisk metod att visualisera långa tidsavstånd.
Tänk dig nu en linje, rakt söderut från Kyrskolan i Badelunda. Var inträffar olika saker?
Några exempel är insprängda i det kronologiska arkivet nedan. Leta gärna reda på egna!

Fågelvägen?

Ett enkelt verktyg att hitta antal km mellan olika platser hittar du här: <https://rl.se/avstand>

Kolla till exempel vad som menas med "Antarktis" om Big Bang i arkivet nedan!

(Tips... Sydpolen är för långt!)

Tidsperspektiv

Låt oss resa tillbaka i tiden – till den verklighet vi har ärvt.

13 800 km	"Big Bang". Universum (tiden & materian) skapas och börjar expandera (13,8 miljarder år sedan). De enklaste Atomerna , Väte <i>H</i> (74 %) och Helium <i>He</i> (25 %), bildas efter ca 3 minuterna. Grundämne 3 t.o.m. 26 (= det stabilaste järn <i>Fe</i>) i periodiska systemet bildas i solar. Resten av grundämnena bildas på, typ, 2 sek i supernovor (exploderande stjärnor). (<u>Västerås – "Antarktis"</u>).
13 500 km	Vintergatan , vår Galax (grek. <i>galaxías kýklos</i> – "mjölkringen"), bildas.
4 600 km	Jorden och Solen formas. (<u>Västerås – Tchad</u>).
3 500 km	Cellen, Livet dyker upp (metanogener=anaeroba bakterier) (<u>Västerås – Libyen</u>).
2 000 km	Syrgasen (O_2) ökar mycket pga aeroba cyanobakterier med cellkärna. Fotosyntesen tar fart.
1 000 km	Sex (könlig fortplantning) och därmed "Döden" dyker upp. (<u>Västerås – Prag</u>).
540 km	"Kambriska explosionen" , massor med arter bildas under perioden Kambrium.
500 km	Ryggraden . (<u>Västerås – Bornholm</u>).
488 km	Första massutdöendet under skiftet mellan perioderna Kambrium/Ordovicium.
350 km	Landlevande växter och djur .
230 km	Dinosaurier (<u>Västerås – Hultsfred</u>). Om jordens arkiv – Fossilen! SE! <i>The rise and reign of the mammals – with Steve Brusatte</i> . https://www.youtube.com/watch?v=EiHcspO_cfl (Ri på YouTube).
200 km	Däggdjur (<u>Västerås – Västervik</u>).
160 km	<i>Ginkgo biloba</i> (Kinesiskt tempelträd) växer än idag, t.ex. i Västerås gymnasieträdgård.
75 km	Gräs börjar växa.
65 km	Blommor blommar. Stora dinosaurier dör ut i 5:e massutdöendet. Primater överlever.
7,5 km	Hominider (Primater på två ben). (<u>Badelunda Kyrkskola – Björnöbacken</u>).
3,2 km	"Lucy" (<i>Australopithecus afarensis</i>) (<u>Kyrskolan – Hällamotet E18</u>).
2,6 km	Kvartär , vår nuvarande geologiska <i>period</i> , börjar.
2,1 km	<i>Homo habilis</i> ("händig").
1,8 km	<i>Homo erectus</i> ("upprätt").
230 m	<i>Homo sapiens sapiens</i> ("som vet, att hon vet"). Enda överlevande underarten av släktet <i>Homo</i> . (<u>Kyrskolan – Hästhagen</u>).
160 m	<i>Homo sapiens idaltu</i> ("äldre vis man"). <i>Idaltu</i> = "äldre", på språket afar.
40 m	Dessa underarter lever parallellt (!) med <i>Homo sapiens sapiens</i> . <i>Homo sapiens neanderthalensis</i> och <i>Homo sapiens denisova</i> .

23 m	Fotspår i gips + sjögräsfrön i White Sand National Park i New Mexico daterar att <i>Homo sapiens</i> vandrade över Berings sund till Nordamerika före istidsmaximum (20 TÅS).
11,7 m	Holocen , vår geologiska epok, börjar efter senaste istiden (Weichsel 115 - 10 TÅS).
10 - 12 m	Jordbruk... Tamdjur... "Neolitiska revolutionen" / "Civilisation" / "Sjätte massutdöendet" startar. Privat ägande...
10 m	Old Tjikko , "världens äldsta gran", är ca 9 950 år gammal.
6 m	"Historisk tid" börjar (den första sumeriska kil- skriften 4000 f.Kr.) (<u>Kyrskolan – Anslagstavlan</u>).
2,6 m	Mynt (Kung Gyges i Lydien 670 f.Kr.).
2 dm	Industrialismen. - Epoken Antropocen avlöser Holocen inom nuvarande <i>perioden</i> Kvartär.
151 mm	Bilen , första bensindrivna. (1870)
77 mm	Världsbanken. (1944)
76 mm	Atombomben , "Little Boy" över Hiroshima. (1945)
66 mm	Den vetenskapliga tiden BP (Before Present/Före Nutid), enl. kol14-metoden, tar slut (1/1 1950)
57 mm	Datorn. (Första persondatorn 1964)
49 mm	"Only one Earth" , FN:s första miljökonferens i Stockholm. (juni 1972)
34 mm	"Vår Gemensamma Framtid" = Brundtlandsrapporten (1987). Här myntas begreppet "Hållbar utveckling", föreslaget av Lester Brown. Här finns definitionen " <i>En hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov</i> ".
31 mm	IPCC , FN:s Klimatpanels första rapport. Ger grunden till Klimatkonventionen. (1990) - SEED Popular Forum i Bergen med NGO:s inför UNCED. Undertecknad deltar.
29 mm	UNCED , "Earth Summit", FN-möte i Rio de Janeiro (juni 1992): *Agenda 21 (dagordning, handlingsprogram för det 21: århundradet). *Rio-deklarationen om Miljö och Utveckling. *Konventionen om Klimatförändring. *Konventionen till skydd för Biodiversitet (Biologisk Mångfald). *Deklarationen om Skogsprincipen.
12 mm	Planetens gränser. Detta koncept, med 9 olika miljöproblems gränsvärden, presenteras första gången i tidskriften <i>Nature</i> . Drivande är Johan Rockström vid <i>Stockholm Resilience Center</i> . (2009)
6 mm	Agenda 2030 med de 17 Globala Målen för hållbar utveckling. (2015)
5 mm	<i>Melomys rubicola</i> / "Mosaikråttan", bedöms som utdöd. " <i>Detta utgör med stor sannolikhet det första kända fallet där ett däggdjur dör ut på grund av antropogen klimatförändring.</i> " enl. University of Queensland m.fl. (2016)
3 mm	Greta Thunberg textar sin skylt <i>Skolstrejk för klimatet</i> utanför Sveriges riksdag (2018). Hennes huvudbudskap: " - <i>Lyssna på vetenskapen!</i> "
0 mm	"NU" = 2021 = 100:e verksamhetsåret för <i>Naturskyddsföreningen i Västerås</i> .

Radikala Vingslag i Arkiven (grek. *radix* = rot)

Bildande miljömilstolpar omkring **Arosa**

Begränsat till "historisk tid", d.v.s. så länge det funnits skriftliga dokument, möjliga att arkivera.

- 440 f.Kr. **Herodotos** skriver sin **Historia**. **Cicero** kallar honom "historieskrivningens fader". Då betyder historia "beskrivning, redogörelse, undersökning".
- 387 f.Kr. **Platons Akademi** var från början en helig olivlund nära Aten. Blir skola för studier i filosofiska idéer. Här varvas sanningar och snillrikheter med stolleprov. Och på den vägen är det ... Google "Platons akademi" om vad som hände med lunden!
- 348 f.Kr. ... **Aristoteles skola Lykeion**, bildas vid ett "gymnasium" Han inför "den empiriska, systematiska, naturvetenskapen" och blir lärare till **Alexander den store**.
- 300-tal **Theofrastos** var elev till **Platon & Aristoteles** och tar över den senares s.k. **peripatetiska skola** (där man går, *patein* - omkring, *peri*). Han blev "botanikens fader" med sin "**Peri fyton historia**" (lat. "**Historia Plantarum**") som beskriver ca 500 växter.
- 200 f.Kr. ... **Museion** i Alexandria. I detta forskningscenter ska "all världens kunskap" samlas i dess enorma **Bibliotek** med papyrusrullar. Google - vad hände biblioteket!
- "runt år 0" Greker springer omkring nakna (gr. *gymnos* = naken). I jakt på den nakna sanningen männe? Kanske det, men främst fysisk spänst i tidiga "gym".
- 1103 **Arosa** (= Västerås) omnämns i påvlig skrift som biskopssäte.
- 1327 **Djingareyber**-moskén grundas i Timbuktu, Mali. Det är också en *madrassa* (arab. "*skola*"). I dess bibliotek lär finnas fler skrifter (läs ca 1 miljon papyrus-rullar) än vad som fanns i Alexandrias **Museion**. Många grekiska texter räddas via arabiska översättningar. Google - **Mansa Mousa**, världens rikaste någonsin.
- 1569 Västerås stads protokoll och arkivhandlingar brinner upp i "storbranden".
- 1623 Gustaf II Adolf utfärdar fundamentsbrevet till **Sveriges första gymnasium** - som blev Västerås Högre Allmänna Läroverk 1850 - som blev Rudbeckianska gymnasium 1966. Önskas av biskop Johannes Rudbeckius i Västerås (staty utanför Domkyrkan). Dansken Mäster Erasmus utvecklar Sveriges första gymnasieträdgård under noggranna instruktioner från Johannes Rudbeckius. Kålgården upphöjts till "**Viridarium Scholae**" = "**grön skolplats**", dvs skolträdgård. Djäknarna får dock vänta på formell biologiundervisning tills biskop A. Kallsenius beslutar att införa botanik på schemat 1748 (Löwegren sid. 242).
Djäknar blev lärjungar blev elever blev studenter blev...?
Skolan kommer att fira sina 400 år 2023. Men tydligen inte trädgårdens, tyvärr.

- 1655 **Akademiträdgården** vid Uppsala universitet grundas av **Olof Rudbeck d.ä.**
Heter idag Linnéträdgården, med ca 1 300 typiska 1700-talsarter.
- 1660 **Royal Society (RS)** i London grundas. Man valde "... *mottot* Nullius in verba. *Jag tolkar den meningen som 'Tro icke på någons ord' och som ett avvisande av åberopande av auktoriteter till förmån för den direkta prövningen mot naturen som karakteriserade den relativt nya disciplinen 'experimentell filosofi', som nu kallas naturvetenskap.*"
(Gell-Mann, s. 321)
- 1697 Slottsbranden. 7 maj brinner slottet Tre Kronor i Stockholm. Större delen av Riksarkivet och Kungl. biblioteket går upp i rök.
- 1707-78 **Carl Nilsson Linnaeus** (von **Linné**) föds och dör.
-
- 1716...börjar på trivialskolan i Växjö, Kronoberg, Småland.
1724...börjar på gymnasiet i Växjö (det sjätte i Sverige).
1727...börjar på Universitetet i Lund.
1730...anställs av **Olof Rudbeck d.y.** (Johannes barnbarn) för att sköta Botaniska trädgården i Uppsala (grundad av **Olof Rudbeck d.ä.**)
1735...ger ur **Systema naturae** med binominala vetenskapliga namn.
1753...namnger blomsläktet *Rudbeckia* L. efter sin omtyckte lärare.
(Rudbeckior i Lidköpings stadspark augusti 2021.)
- 1714 Gymnasieträdgården i Västerås, som kanske närmast varit en "*utökad kålgård*", samt flera byggnader, ödeläggs av en brand.
- 1739 **Kungliga Vetenskapsakademien (KVA)** grundas av 6 vetenskapsmän, bl.a. Linné.
Motto: "*För efterkommande*". De utser idag Nobelprisen i Fysik och Kemi.
Se gärna: <https://www.youtube.com/watch?v=-Ch3VJhIbH4>
- 1748 Linnélärjungen lektor **Andreas Carlbaum** anställs genom biskop Andreas Kallsenius försorg till att lära ut naturalhistoria för första gången på V-ås läroverk.
- 1751 **Carlbaum** skapar det som vi idag känner som Botaniska trädgården i Västerås, då under namnet **Hortus botanicus**, dvs "*Botanisk trädgård*" / skolträdgård.
- 1756 **Carlbaum** skänker sitt naturaliekabinett, främst en mineralsamling, till det som blir grunden till **Biologiska Muséet** på Rudbeckianska gymnasiet. Det kommer att bli ett av Sveriges förnämsta genom en mängd donationer. När VNF bildats 1922 skänker de "*ett femtiotal fåglar*". [...] *Kranier av svenska däggdjur donerades 1932 av lektor O.M. Floderus som vid samma tillfälle gav en kollektion snäck- och musselskal. [...] ... finns också det av Västmanlands naturvetenskapliga förening deponerade Arvid Wollerts stora skandinaviska herbarium, [...] Vidare finns samme samlares extra-skandinaviska herbarium med handskriven förteckning [...] samt hans samling av mossor och lavar.*"
(Löwegren, sid 248)
Den senare är den "*kapten Wollert*" som konstitueras in i VNF:s första styrelse!
- 1799 **Royal Institution (Ri)** grundas i London. 1825 startar Michael Faraday de populära Christmas Lectures, föreläsningar om vetenskapliga upptäckter.
Googla "Ri" på YouTube där många intressanta föreläsningar finns!
- 1859 **Charles Darwin: Om arternas uppkomst.** Se på YouTube: *The Genius of Charles Darwin / Richard Dawkins*. <https://www.youtube.com/watch?v=Gh0tK-AFxcI&t=2571s>
- 1861 **Rickard Dybeck** grundar **Västmanlands Fornminnesförening**.

1869 **Nature**, världens mest citerade vetenskapliga tidskrift, startar. Grundas av **Norman Lockyer**, som även förutser och namnger grundämnet **Helium** (He) efter grekiska solguden **Helios**.

1885 **Svenska Turistföreningen (STF)** bildas i Uppsala stadshotell av akademiker vid Uppsala Universitet.

1896-99 Protokoll finns i **Arkiv Västmanland** från **Naturhistoriska Föreningen "Linnea"**.

Start- och slutår okänt. För lärjungar vid **Västerås Högre Allmänna Läroverk**. Om detta, samt övrigt som undertecknad hittade i **Arkiv Västmanland** i jakten på vårt födelseår, kan intresserad hitta på **Naturskyddsföreningen Västerås** hemsida; klicka *Om oss/ Vår historia/Nedslag* i Arkiven.

(*Linnea borealis* – Linnés favoritblomma.)

1902 **Sällskapet Arosbröderna** bildas. Det är Sveriges äldsta skolförening. Öppen för elever som gått på **Västerås Högre Allmänna Läroverk/Rudbeckianska gymnasiet**. Medlemstidningen heter fortfarande **Arosiensis**.

1906 **26 nov** sätter **lektor Floderus** upp en lapp på huvudbyggnadens anslagstavla på Rudbeckianska gymnasiet med lydelsen:

"De av läroverkets lärjungar i fjärde-sjätte klasserna samt i gymnasiet som äro intresserade av naturvetenskaperna kallas härmed att infinna sig på Biologieum Onsdagen den 28 nov 1906 kl. 6 em för överläggning om bildande av en förening."

12 lärjungar kom och bildade **V.L.N.F. / Västerås Läroverks Naturvetenskapliga Förening**. **Lektor Floderus** väljs till hedersledamot.

11 dec, vid det andra mötet, ändrar man till **Naturvetenskapliga Föreningen "Rudbeckia"**. De samarbetar senare med **Västmanlands Naturvetenskapliga Förening** på "fältbiologiska massexkursioner", och blir **Fältbiologerna Västerås 1947**.

Oskar Mattias Floderus (1869-1943) omnämns först som "**O. M. Floderus**". Efter skapandet av **Rudbeckia** 1906, och under de 16 skolåren fram till VNF:s grundande 1922 kallas han för "**lektor Floderus**". Titlar var ju viktiga på den tiden. Det är de ju inte nu, eller? Som författare av många avhandlingar och böcker ville han däremot heta **Matts Floderus**. Han valde alltså att DEFINIERA (!) sig som sitt smeknamn för Mattias... **Matts**. Då fick den udda stavningen sin förklaring. **Matts är vår förenings skapare!**

"Han var i mer än tjugo år Svenska naturskyddsföreningens ombud för Västmanland och gjorde i denna egenskap stora insatser för naturskyddet i detta landskap. [...] Samma omsorg nedlade F på skolträdgården, som härrör från 1700-talets mitt och som han nyordnade enligt en av honom och professor Rutger Sernander uppgjord plan. [...] För Olof Rudbeck d ä och för Carl von Linné hyste F stor beundran. Om Rudbecks djäknetid framlade han delvis nytt material, och han skildrade Linnés resor i Västmanland." [...] Jämte några andra intresserade stiftade F 1922 VNF. Han är dess egentlige skapare ..."

(Svenskt biografiskt lexikon i sok.riksarkivet.se. Min markering i rött)

Axlar manteln efter Floderus på läroverket/gymnasiet gör lektor **Bertil Walldén** (se 1955).

1909

Svenska Naturskyddsföreningen (SNF) bildas 16 maj i Stockholm. Vid första mötet antas intelligent nog 2 (!) stadgar; dels för SNF, dels "*för samarbete mellan föreningen och med denna associerade sällskap och föreningar.*" (Aminoff s. 9)
- Svenska sällskapet för rashygien bildas. De ordnar utställningen om "svenska folktyper" 1919 som sattes upp i 5 städer. Förslag om att inrätta ett "nobelinstitut för rasbiologi" som skulle dela ut Nobelpris. I stället bildas *Statens institut för rasbiologi* 1922; med stöd av alla partier.
[2022 får Svante Pääbo Nobelpris i fysiologi/medicin; om människans ursprung.]

Rutger Sernander (1866-1944) var en av SNF:s grundare, och dess ordförande 1917–30 (vice 1909-17). Han var botaniker, geolog, arkeolog, m.m. Var t.ex. med och grundade pollenanalysen och lanserade ekologin i Sverige. Var med att grunda Göteborgs Botaniska Trädgård. I början av 1900-talet renoverar han Sveriges äldsta gymnasieträdgård, Botaniska trädgården i Västerås, inbjuden av och med lektor Matts Floderus!
Kuriosa: han var en stark förespråkare för utdikningar av våtmarker.

1910

Stora Sjöfallet blir, tillsammans med 8 andra områden, Sveriges och därmed Europas första **Nationalpark**. Efter förslag av A. E. Nordenskiöld 1880 om att avsätta en "rikspark", inspirerad av världens äldsta i Yellowstone (1872).
- Sveriges första **Fridlysning**; av "*växande mistel i Stockholm län*".
- Första årgången av SNF:s tidskrift **Sveriges Natur**.

1914

Kronobergs Läns Naturvetenskapliga Förening grundas. De blev INTE en krets inom SNF. De finns fortfarande kvar under detta namn – nu på Facebook t.ex.

1916

Samfundet för hembygdsvård bildas 31 okt i Stockholm "*i protest mot industrialismens samhällsförändringar.*" **SNF "ingår som korporativ medlem"!** (Aminoff s. 9). Samfundet blir sedan *Sveriges Hembygdsförbund*.

1919

Riksdagen beslutar att bygga **Suorvadammen** i Stora Lule älv som dämmer upp Akkajaure som försörjer Porjus kraftverk. Man bröt helt enkelt ut detta område ur Stora Sjöfallets nationalpark. "Nordens Niagara" hade en vattenföring på 160 m³/s, idag rinner det ca 6 m³/s i "bäcken" som blev kvar. "*Tekniken vann seger över naturskyddet!*" (Aminoff s. 12)

1920

1:a årg. av *Tidskrift för Hembygdsvård* (blir senare *Bygd och Natur*) utges av *Samfundet för hembygdsvård*.

1922

Statens institut för rasbiologi (= Rasbiologiska institutet) bildas i Uppsala. Upphör 1958.

Läs Maja Hagermans bok *Käraste Herman* om vad som är vetenskap!

- Mussolini startar en ny tideräkning, **Era Fascista**. EFX = år 20; efter "marschen mot Rom". 28 okt blir nyårsdag i den nya kalendern.
- **Vasaloppet**. Det första går av stapeln den 19 mars.
- Bäver utsätts 1 juli i Bjurälven, Jämtland; där den sista sköts 1871. Fridlyst 1873 (!)
- De 35 000 bilarna i Sverige får sin "*folkrörelse*". SFM (Sveriges Förenade Motormän) blir 1924 Motormännens Riksförbund och 2019 bara M, som står för "*inte bara för motorer*" utan "*även för en Mötesplats, på vägarna och för alla bilister*".
(Motor Nr 1. 2022).

...1922

28 januari kallar distriktsveterinären Henrik Hasselgren i Sala till ett möte där en interimsstyrelse tillsätts där ett "... beslut blivit fattat om bildandet av Västmanlands naturvetenskapliga förening.". Styrelsen får till "... uppgift att till föreningens första ord. sammanträde inkomma med förslag till stadgar, ...". Med i interimsstyrelsen är lektor Matts Floderus (!).

Gissa vem som hittat på namnet? Och låtit Dr. Hasselgren stå för inbjudan? Vilken är alltså vår "egentliga" födelsedag – 28/1 eller 13/4? Det är en DEFINITIONSfråga!

13 april antas stadgar och **Västmanlands Naturvetenskapliga Förening, VNF, konstitueras**. Blir sedermera (1974) kretsen *Naturskyddsföreningen i Västerås!*

Den konstituerade styrelsen skärtorsdagen den 13 april 1922 bestod av:

Ordförande	f.d. Häradshövding Claes Ugglå
Ordinarie ledamöter	Lektor Oskar Mattias "Matts" Floderus Distriktsveterinär Henrik Hasselgren, Sala Rektor Sven Elvius, Elektrotekniska fackskolan Kapten Arvid Wollert
Suppleanter:	Länsjägmästare E. Nyblom Stadsombudsman R. Tenow
Hedersledamöter	Landshövding Walter Murray f.d. Överjägmästare Th. Hahr
Revisorer	Grosshandlare Cl. Sundin Ingenjör C. Löf
Revisorsuppl.	Dr. L. Bladini Adjunkt K. O. Krank

1936

Nils Dahlbeck blir sekreterare i SNF. Driver med ordf. **Sten Selander** igenom en ny ekologisk naturvårdssyn, där människan och kulturlandskapet också ingår. De gör oss till en folkbildningsrörelse kan man säga. Före det råder tanken att "skydda kuriositeter och att lämna naturen ifred". Denna syn företräds av "det offentliga naturskyddet" genom *Kungliga Vetenskapsakademiens Naturskyddskommitté*, som har "sista ordet" i domstolar. Dahlbeck driver igenom att SNF som frivilligorganisation får "föra talan"/bli remissinstans i miljötvister; han "gör oss myndiga". Han är aktiv i bildandet av IUCN och WWF. Mellan 1953-1977 sänder han 1001 direktsända radioprogram –

NILS DAHLBECK

"*Naturen och vi*". Blir 1955 Sveriges första TV-chef, och gör serien "*I naturen*".

"*Radion och /.../ TV:n såg sig själv som den stora folkbildningsorganisationen. Det var det massmedium som hade ambitionen att bjuda allmänheten på det bästa på alla områden och där den vetenskapliga kunskapen skulle förmedlas på ett sätt som gjorde den möjlig att förstå också för gemene man.*"

(Kylhammar 1992. sid 80)

Nils är **Kapten Bäckdahl** i TV-serien **Humle & Dumle** från 1958.

Jag e Humle, och jag heter Dumle
- varje fredag träffas vi
i kapten Bäckdahls skafferi

"*Då hade ju detta med miljötankandet kommit in i bilden. Folk visste ju inte någonting om det här med luftföroreningar och sånt där, så då blev vi miljödeckare plötsligt. Vi åkte luftballong och försökte leka fram det här för barn, säger Björn "Humle" Clarin.*"

(Aftonbladet: fredag 28 januari 2022.)

Text & foto: Roine Andersson, dec 2021.....nov 2022. 12(24)

- 1939 - 42 SNF (som gett ut *Sveriges Natur*) samarbetar med *Samfundet för hembygds-vård* (grundat 1916, med *Tidskrift för Hembygdsvård*) och ger ut en **gemensam skrift/årsbok (!) – Bygd och Natur - tidskrift för hembygdsvård och naturskydd**, under 4 år. En av red. är Nils Dahlbeck, sekr. i SNF. Första meningen i första numret lyder: "Bygden är ett invecklat begrepp, som även omfattar vår natur i dess rikaste skiftningar." *Sveriges Hembygdsförbund* behåller sedan namnet på sin tidskrift; *Bygd och Natur*. Deras vision idag lyder: "**En levande hembygd öppen för alla.**" Läs på <https://www.hembygd.se/shf/bygdochnatur100ar>
- 1941 Elin Wägner: **Väckarklocka**.
- 1945 Fågelsektionen inom SNF ombildas till **Sveriges Ornitologiska Förening**, och övertar publikationen *Vår Fågelvärld*, som Nils Dahlbeck startat och donerar.
- 1947** Sveriges fältbiologiska ungdomsförening (FBU) bildas. "**Rudbeckia**" förvandlas till **Fältbiologerna Västerås**.
- 1948 **IUCN** (Internationella Naturvårdsunionen) bildas. Står för "**Rödlistan**" över hotade arter.
- "1950-talet" - Den exponentiella tillväxten/den stora accelerationen, och därmed utarmningen, tar fart på allvar. Illustreras av den s.k. "**hockeyklubbsskurvan**".
- "Till föreningen (SNF) äro numera anslutna omkring 100 lokala organ: naturskyddsföreningar, biologiska föreningar, naturvetenskapliga sällskap m.m." (Aminoff. s. 28). Alltså; effekten av de två olika stadgarna vid SNF:s bildande!
- 1950 15 dec utfärdas Sveriges första "**strandskyddslag**".
- **Köpings Naturvetenskapliga Förening** bildas. Blir 1955 *Köpings Biologiska Förening* och 1978 blir man SNF-kretsen *Naturskyddsföreningen Köping*.
- B.P. (Before Present) slutar detta år (1 jan) enl. ¹⁴C-metodens naturvetenskapliga tideräkningsregelverk. Sedan detta år råder alltså "**nutid**".
- 1955 Einstein dör.
- Undertecknad föds.
- **Havstemperaturen** börjar mätas.
- **Säkerhetsbältet** populariseras med "**M-selen**" som *Motormännen* tillverkar.
- Nils Dahlbeck startar radioprogrammet **Naturen och vi**, som sänds till 1977.
- Sten Selander: **Det levande landskapet i Sverige**.
- Bertil Walldén: **Västeråstraktens växt- och djurliv**. (Ingår i stadsmonografin *Västerås genom tiderna* som del 1).

V Bertil Walldén (1902- 1979) är lektor Västerås Högre Allmänna Läroverk. Kallas "**Putte**". Han skriver om VNF: s 50-årsjubileum 1971, d.v.s. 50:e verksamhetsåret och utformar med största sannolikhet, som en av landets främsta mistelkännare, föreningens logga (se vänster från boken *Västmanlands svampar* 1990).
Som "**arvtagare**" efter lektor Floderus tar han över rollen som

"**SNF:s ombud**" i Västmanland/V-ås, och fortsätter förvaltandet av det Biologiska muséet som idag finns på gymnasiet; grundat av Carlbaum (se 1756).

- 1957 **Naturvårdsfonden** bildas, av bl.a. Norrlands skogsförbund, Skid- och Friluftsförbundet, Svenska Skogsvårdsföreningen och Sveriges Ornitologiska Förening, för att "... för framtiden bevara och vårda skyddsvärda objekt av skilda slag...".
- 1959 **Studieförbundet** bildas.
 Har idag 19 medlemsorganisationer fokuserade på natur, djur, miljö och kultur. Är alltså vårt, Naturskyddsföreningens, studieförbund. De ger ut tidskriften *Cirkeln*.
- 1962 Rachel Carson: *Tyst vår*. (*Havet*, 1951. *The Edge of the Sea*, 1955.).
 Nils Dahlbeck fixar en större upplaga till bokhandlare och gör reklam i radio.
Tyst vår blir central i den svenska kvicksilverdebatten, bl.a. med hjälp av fågelkännaren Erik Rosenberg, trots att boken, som blir 60 år 27 sept 2022, endast behandlar DDT.
- 1966 Rolf Edberg: *Spillran av ett moln*.
- 1967 Statens **Naturvårdsverk** bildas, efter Rutger Sernanders förslag från 1926.
- 1969 **Miljöskyddslagen** träder i kraft.
- 1971 **Greenpeace** bildas i Kanada; 1983 i Sverige; blir Greenpeace Norden 1999.
 - **Jordens Vänner Sverige** bildas, som gren av Friends of the Earth.
 - **Världsnaturfonden Sverige** bildas (WWF 1961).
 - **50:e verksamhetsåret för "Naturskyddsföreningen Västerås"**, alias VNF.
- 1972 SNF:s Projekt **Pilgrimsfalk** startar.
 - Erik Dammann: *Framtiden i Våra Händer*. FiVH Sverige bildas 1976.
- 1974 Naturskyddsföreningen i Västerås** blir en **krets inom SNF**.
- 1982 **Badelunda Hembygdsförening** bildas 1 juni. De är idag en av ca 50 stycken inom *Västmanlands Hembygdsförbund och Fornminnesförening*.
 - **Brödet & Fiskarnas** lokal i Malma brinner ner i juli. Undertecknads arbetsplats.
 - **Vetenskap och Folkbildning** bildas. De utser *Årets förvillare + Årets folkbildare*.
- 1983 – 95 **Jens Wahlstedt** är ordf. i svenska WWF. Avlider 2 aug 2020. Han var medlem i *Rudbeckia* på Västerås Högre Allmänna Läroverk. Han bidrog till att rädda/skapa Asköviken som fågellokal genom Asköviksfonden och lade därigenom grunden till *Naturskolans Hus* där, som invigs 1998.
- 1986 **Natur & Trädgård**, "Sveriges bästa trädgårdstidskrift" (enl. undertecknad) startar med 4 nummer/år. Nu även digital: <https://naturochtradgard.se>
- 1989 **Bra Miljöval** börjar användas; först på hyllkanter, sedan för hela butiker.
 - **Nordens Ark** i Hunnebostrand startar.
 - **Det Naturliga Steget** bildas av Karl-Henrik Robèrt. De formulerar 4 systemvillkor för en hållbar utveckling. Ger ut boken "*Miljö från A till Ö*. Svenska folkets miljölexikon" ihop med Nationalencyklopedin. Säljs på IKEA bl.a.
- 1990 **Handla Miljövänligt** – SNF:s 1:a upplaga av "vardagshandbok för en bättre miljö".

- ...1990 - **Naturmorgon** börjar sändas live i Sveriges Radio P1. Varje lördagsmorgon mellan 06.10-08.00 sedan dess. Nu ca 1500 avsnitt och når 300 000 lyssnare/vecka.
- Västerås stad firar 1000-årsjubileum.
- **Västmanlands svampar**. Boken ges ut av Västeråskretsen av Naturskyddsföreningen och Västmanlands Naturvetenskapliga Förening gemensamt, med respektive logga på framsidan.
- 1991 **Natursnokarna** startar i Saltsjöbaden.
- **Färnebo folkhögskola**, freds-, miljö- och solidaritetsrörelsens folkhögskola, bildas av bl.a. Jordens Vänner, Brödet & Fiskarna (undertecknad), m.fl.
- 1994 **Gröna Draken** startar. Fram till 2019 delas 4 Nr/år ut till 140 000 hushåll i Västmanland. Alla tidningsnummer finns på nätet. **Förbundet Agenda 21** gav ut dem inspirerade av UNCED i Rio 1992. Undertecknad blir projektledare för dess kemikaliekampanj **Rena Västmanland 2005** se <http://arkiv.fa21.se/kemi.asp>
- Carl Sagan: **Pale Blue Dot**. Se hans film om fotot på "oss" från 6,4 miljarder kilometers håll! <https://www.youtube.com/watch?v=GO5FwsblpT8>
- 1996 **75-årskalas** för **Naturskyddsföreningen i Västerås** hålls "vid Apalby" 16 nov, och befäster år 1922 som vårt första verksamhetsår. OBS (!) de firar under 75:e verksamhetsåret.
- 1999 **OBS! Stenby** blir första **Bra Miljövalsbutik** i Västerås (3:e i Sverige). De skänker 5000:- till NF Västerås för "lämpligt projekt".
- Andra **Envisions** (Internationella Miljödagar under en vecka. Första var 1997.) Kretsen deltar med utställningar, kampanj om GMO, m.m. Undertecknad är tolk, "alltiallo" och guide under veckan åt den ena av huvudtalarna, Oren Lyons från Irokes-förbundet/Haudenosaunee ("långhusfolket") – ordnar bl.a. ett besök till Vallbys långhus, vikingahuset, innan det eldades upp något år efteråt p.g.a. svampangrepp. Den andra huvudtalaren är Göran Persson som här håller sitt s.k. linjetal om "det gröna folkhemmet".
- 2000 **Ridön**. Vi säger upp avtalet om skötsel av ängen på Ridön p.g.a. få deltagare på slåtterdagarna. 2006 invigs Sveaskogs Ekopark Ridö-Sundbyholmsarkipelagen.
- 2001 Tredje och sista **Envisions** (17-21 sept). Kretsen är medarrangör i 4 seminarier,

bl.a. om GMO och *klimat.nu*. Undertecknad är guide och tolk åt en av huvudtalarna, prof. Lawrence Surendra från Indien. Jag är även kretsens representant i **Handla för Framtiden** som bildas 2000 och som arrangerar paneldebatten enl. affischen till vänster. Vi är enl. det finstilla längst ner " ... ett samarbete för att öka miljömedvetenheten i Västerås mellan Vafab/Renhållningsverket, Konsument Västerås, Stadsledningskontoret, Mälarenergi, Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen, Dagligvaruhandlare i Västerås och Svenska Naturskyddsföreningen."

Vi bjuder bl.a. in Johanna Sandahl, då representant för Attac. Samt SNF:s Svante Axelsson och JAK:s ordf. Oscar Källberg (den senare eftersom jag då är ordförande i JAK Medlemsbank Västerås. Kontakter har ju alltid varit viktiga).

- ... 2001 - **Århuskonventionen** inom FN beslutas, och ratificeras av Sverige 2006. Förordar allmänhetens deltagande i beslutsprocesser samt tillgång till information och rättsliga prövningar i miljöfrågor.
- 2002 **Björnön och flygplatsen. *Pro Natura*** lämnar in rapporten "*Underlag för framtida skötsel av Naturreservatet Björnön*", där man redovisar en unik natur med många rödlistade arter. Kretsen överklagar en "röjning för hinderfrihet", bl.a. med rapporten som underlag. Vinner 2004 över Länsstyrelsens dispens, men förlorar 2005 i MMÖD (Mark- och Miljööverdomstolen). Omfattande avverkningar på Björnön blir följden.
- 2004 **Gymnasieträdgården renoveras** av Västerås stad med hjälp av lärare från Rudbeckianska gymnasiet. Staden har idag tagit över ansvaret för skötseln.
- 2005 Undertecknad tar lärarexamen i biologi & kemi vid MDH (Mälardalens högskola). Examensuppsatsen löd "*Globala perspektiv – Lokalt genomförande. Naturskolan som resurs i en Utbildning för Hållbar Utveckling.*" Den byggde på intervjuer med lärare i Västerås om hur mycket de kände till om de styrdokument för att integrera begreppet hållbar utveckling i all undervisning (!), som antagits av Nordens utbildningsministrar. Samt på lärarnas erfarenheter av Naturskolan. Inspiration till temat kom starkt från projektet Den Globala Skolan på Rudbeckianska gymnasiet, som just handlade om att göra det "nya" begreppen hållbar utveckling och Agenda 21 kända; Jag höll ett antal föreläsningar där om Naturskyddsföreningens arbete. En av de ledande personerna i den Globala Skolan var Peder Sandahl, som föreläste på lärarutbildningen. Han har varit både student, lärare och rektor (!) på "Rudbeck". Han är även pappa till Naturskyddsföreningens ordförande Johanna Sandahl. Jo, det blev en déjà vu'-känsla när jag mötte honom på 100-årsfesten, och insåg sambanden.
- 2007 Kretsen börjar använda devisen *Västerås Natur – mitt framför näsan* på sina programblad några år framåt. Grunden är mitt foto av min son Tomas med en Grön vårtbitare på näsan. Är vikta A3 med annonser på baksidan. Här finns även en inforuta om fotot, med Linné-citat om hur man kan bli av med vårtor med hjälp av *Tettigonia viridissima*. Upptäcker att programpunkten 14 nov heter "*Rudbeckianskas 'hemliga' museum*", som jag och några till besökte; då utan en aning om att vår förenings grundare Matts Floderus varit museets förvaltare!
- 2013 **Djäknebergsgatan** i Västerås stängs av permanent för biltrafik, bl.a. efter en omfattande SNF-kampanj 2006 då byggplaner skrinlades. En lång sträcka blir GC-väg till fromma för grodors och salamandrar vår- och höstvandringar.
- 2017 Undertecknad startar **Stig In!**; naturpromenader vid *Badelunda Natur- och Kulturstig* på Badelundaåsen. De har blivit en tradition sedan dess, samarrangerat med Hembygdsföreningen och Studieförbundet, med en vandring vår och höst.
- 2020 Tidskriften **Bygd och Natur** firar 100 år (!). Utges idag av *Sveriges Hembygdsförbund*. Läs digitalt de gemensamma numren med SNF 39-42(!):
<https://www.hembygd.se/shf/bygdochnatur100ar>
 OBS! Första årgången = 1920 (som *Tidskr. f. Hembygdsvård*)
 Hundrade årgången = 2019 (!). Men man firar "födelsedag" 2020.

2021

Naturskyddsföreningen i Västerås fyller 100 år = hundra verksamhetsåret.

- **Demokratin** i Sverige firas med 100-årsjubileum á la "födelsedagsår", eftersom Sveriges Riksdag fattade beslut om allmän / lika rösträtt den 26 jan 1921.
- 21 mars sker folkomröstning om **Västerås flygplats**.
- Linne´an kommer på 2:a plats i folkomröstningen om Sveriges **Nationalblomma**. Vinner gör liten blåklocka, *Campanula rotundifolia* ssp *rotundifolia*.
- **Badelunda Skolträdgård** börjar växa fram runt en cirkeläng, i samarbete med bl.a. *Badelunda Hembygdsförening* och en lokal bonde. "Öppet dygnet runt för inspirerande självstudier"; med exempel på hur man kan få in mer natur i sin närhet. Blir ett bestående bidrag inom kampanjen "*Biologisk mångfald i staden*" som initierats av Studieförbundet Vuxenskolan, Naturskyddsföreningen i Västerås och Studieförbundet. Ett 10-tal Zoomföredrag hålls pga Covid-19.
- **Havstemperaturen** är den **varmaste** sedan mätningarna startade 1955. Jorden HAR feber! "2021 absorberade haven lika mycket värme som om 7 Hiroshimabomber skulle detonera varje sekund, 24 timmar om dygnet i 365 dagar." (John Abraham/The Guardian. 11 jan 2022).
Det blir med lite matte $60 \times 60 \times 24 \times 365 \times 7 = 220\,752\,000$ Hiroshimabomber/år.
Detta motsvarar värmeenergin $14 \text{ ZettaJoule} = 14 \times 10^{21} = 14 \text{ triljarder Joule}$.

2022

- Sverige har 30 Nationalparker.
- 1 januari övergår MDH (Högskola) till MDU, *Mälardalens **Universitet***.
- 2 januari dör Richard Leakey. Han hittade 1967 de då äldsta fossilen av *H. sapiens* i Östafrika och daterade dem till ca 195 tusen år.
- 12 jan publicerar *Nature* bevis för att Leakeys fossil är minst 230 tusen år.
- 22 februari får Putin Ryssland att invadera Ukraina.
- 14 mars; på Einsteins födelsedag och Int. Pi-dagen (inte "pee-" utan π) får undertecknad ett prostatacancerbesked. π räknar ut omkretsen av en cirkel.
- 21 mars; **Årsmötet** för **Naturskyddsföreningen Västerås** firar 100-årsjubiléet.
- **13 april 2022 är vår 100:e födelsedag (efter konstitueringsdagen).**
- 23 april har *Länsförbundet Naturskyddsföreningen Västmanland* årsstämma. Man beslutar att förbundet samt de nio kretsarna nu är medlemmar i **Arkiv Västmanland** och det finns nu gemensamma arkiveringsrutiner.
- 20 juni väljs Sveriges **Nationalfjäril**. Vinner gör Citronfjäril.
- 12 juli kommer första fotot till Jorden från JWST, James Webb Space Telescope, som kompletterar Hubbleteleskopet. Big Bang-teorin säger att universum bildades för 13,8 miljarder år sedan.
En av prickarna visar ljus från ca 13,5 miljarder år sedan!
Det vill säga ända till när vår galax Vintergatan föddes.

- 18 sept firar *Naturskyddsföreningen i Västerås* 100 år med kalas i Badelunda Kyrkskola och Skolträdgård!

- 1 okt firar även *Badelunda Hembygdsförening* där sina 40 år (start 1/6 1982).
- 9 nov: Riksdagsval - Sverige väljer en ny regering (vårt "demokratiska 9/11").
- 10 dec: Nobelbankett efter 2 års uppehåll. Jimmy Åkesson återigen inte bjuden. "*Nobelpriset vilar på respekt för vetenskap, kultur, humanism och internationalism*" enl. Nobelstiftelsen.

Framtiden? - I våra händer! ... för... kloka beslut fattas!

Bokstavlig källhänvisning – En flod av information. Nilens källor.

"Tyvärr, det är rena grekiskan" säger vi ibland när vi inte begriper. Så utomordentligt korkat! Det är ju i grunden via grekiska/latin som vi till stor del överhuvudtaget kan göra oss förstådda, i "vår lilla del av världen". D.v.s. på svenska, och de andra indo-europeiska språken. Och det är via grekiskan, och via arabiskan, som "vår västerländska naturvetenskap" grundades.

När börjar "Historien"? Big Bang är en kandidat. Men vi däggdjur *Homo sapiens* brukar använda vårt art-epitet till att definiera, så vi snävar in definitionen. Alltså hittar vi på begreppet "Historisk tid". Begrips? En överenskommen tolkning är "så länge det funnits litteratur/skrift". Den äldsta litteraturen som vår kulturkrets börjar med är skriven i fuktig lera med trekantiga pinnar. Kung Ashurbanipal fixar kopior (!) av alla viktiga kilskriftstexter till sitt stora bibliotek i Nineve i Mesopotamien. När? Säg typ 4000 år sedan. Spillror av detta bibliotek finns idag på British museum. Men hallå – varför säger vi att han hade ett "bibliotek"? Av lertavlor?

Fenicierna var ett entreprenöriellt släkte (för att tala didaktiskt/pedagogiskt modernt). De höll till runt nuvarande Libanon och var duktiga på att segla. När de upptäckte att egyptierna skippat detta med lertavlor, utan hittat på att bulta ihop strån av ett halvgräs till tunna ark istället, så att det blev mycket lättare att skriva, då fattade man det revolutionerande med tekniken. Man behövde även i och för sig bara slå ihjäl en oxe eller annan boskap först och koka väl valda delar till ett fett, som man sen blandade med sot från nått träd som man också varit tvungen att elda upp, för att få ett bläck att skriva med, men i alla fall. Mycket lättare och behändigare än en lerklump, eller? Med tiden (passande uttryck) så kom man på att köpa upp dessa ark och sälja vidare. Man höll länge tyst med att det var egyptierna som hade tillgång till det unika halvgräset, utan hävdade att man hade monopol på varan, trots att det främst växte längs Nilens stränder. En av storkunderna man seglade till var grekerna. När grekerna ville köpslå så frågade de – Ursäkta, var kommer de här fina arken från? – De kommer från vår stad, sa feniciern då, och korsade fingrarna bakom ryggen. – Vad heter den? – *Byblos*, sa bybliern. – Jaha, sa greken, då beställer jag 100 ark *byblos*, Βύβλος, äsch vi säger *biblion*. Ni har visst gjort dem av papyros, Πάπυρος? – Just det, sa feniciern. Och avslutade samtalet. Varför avslöja affärshemligheter.

Växten som användes var *Cyperus papyrus* L. (1753). Speciellt underarten ssp *hadidii*, som idag är utrotningshotad. Papyrus är en typ av familjen halvgräs (*Cyperaceae*), där några halvgräs heter ag. I detta fall Skärm-ags-släktet *Cyperus*. En biologisk koppling till vår kultur.

Papyrusark med hieroglyfer respektive grekiska.

Vad gjorde grekerna med papyrusarken? Well, genom att grekiska blev "lingua franca" i området så skrevs bland annat Nya Testamentet på grekiska. På papyrus. Som i mer eller mindre stora bitar genom åren sedan pusslats ihop till "antologin" Bibeln. Liten matte-övning; Nya Testamentet består av 3³ böcker! Hela bibeln är 66 böcker. Som sagt – språket var grekiska, och den ca 2000-åriga varianten kallas "bibelgrekiska" (ca 400 år före och 400 efter Kr.). Ett annat namn för denna språkvariant är... Koine! Ja, jag VET att jag heter Roine. Och ja, jag log när jag såg detta första gången.

En lika adekvat DEFINITION av denna grekiska språkvariant vore ju annars (början till) "litteraturgrekiska" eller "vetenskapsgrekiska".

För att summera och knyta ihop säcken.

Den 9 dec 2021 satt jag på Stadsbiblioteket i Västerås och upptäckte i *Arkiv Västmanland* det konstituerande mötesprotokollet som bevisade att min lokala Naturskyddsföreningskrets föddes 1922 i stället för 1921, som vi länge antagit på grund av oklara uppgifter i en del dokument (och jo, lite dålig bakåträkning).

Vi kunde dock bekräfta att det räknats rätt på verksamhetsåren och att 2021 verkligen blev vårt 100:e som det stod på verksamhetsberättelsen.

Vi avslutade årsmötet den 21 mars 2022 genom att lägga den till handlingarna.

"Petitess kan tyckas. Ett år hit eller dit är väl ingen jättesak. Eller? Men ack så inspirerande. Utan ett arkiv hade den enkla sanningen om födelseår varit svår att verifiera. Naturligtvis kunde jag ha slutat där, och sagt "uppdraget" slutfört på årsmötet. Men nu är jag lite vidlyftig till min natur och blir lätt fångslad och begeistrad av intressanta ämnen. Där av detta Tidsdokument som jag har skrivit till stor del även för mitt höga nöjes och mitt eget minnes skull. Men FRÄMST med en vilja att förmedla och dela med mig av allt det intressanta jag kommit fram till!" Att vi föddes som *Västmanlands Naturvetenskapliga Förening*, är ju lite förpliktigande. Därför inbillar jag mig att en del av er som läser detta kan finna några av mina utsvävningar och tips runt vår födelse intressanta. En del av dem har jag plockat ihop från material jag använt under mina typ 30 år som privatlärare i svenska samt anordnare av folkhögskolekurser m.m. Men somligt är ju pinfärskt. I alla fall var... tiden går ju fort.

Tips: läs gärna detta tidsdokument i lugn och ro; varför inte t.ex. på dass? Se det gärna som en tipskatalog. Detta är ju inget att sträckläsa (om man inte vill) och "läsa klart". Vem vet... kanske blir du begeistrad, nyfiken och fångad av historiens vingslag? Som jag blev.

Trevlig kunskapsresa!

Roine / arkivjägare

Hösten 2022

ATT man föds är ett faktum.

NÄR man föds är en definition, ett val.

VETENSKAP är att ur alla alternativa fakta som faktiskt finns välja ut de mest relevanta och komma fram till det mest rimliga resultatet.

P.S.

På 100-årsfesten ska jag nog prata lite om pratum. Och troligen även om prata.
För det är ju en pratum som blev en parallell historia i min jakt på vårt födelsefaktum. En hundpromenad vid en pratum blev själva grunden till födelsen av Badelunda Skolträdgård. Ursäkta, fattar du inte? Det beror på att vi inte delar DEFINITIONER.
Här kommer därför några ord som gör att vi kan samtala.

Substantiv är ord på ting, till exempel boll och ring. Minns du denna komihågramsa?
De kan delas in i Singular & Plural. Och Nominativ & Genitiv.

På det vetenskapliga språket latin upptäckte jag nyligen följande lustiga ord:

LATIN	Singular	Plural
Nominativ	<i>Pratum</i> Äng	<i>Prata</i> Ängar
Genitiv	<i>Prati</i> Ängens	<i>Pratorum</i> Ängarnas

pratensis = Ängs- ... detta är ett s.k. art-epitet att sätta efter släktnamnet för vissa växter enligt Linnés binominala påhitt. T.ex. *Salvia pratensis*, ängssalvia.

Det är även namnet på en fröfirma man kan kontakta om man vill anlägga en äng; *Pratensis AB*.

P.P.S.

Verb är nå't som man kan göra, till exempel se och höra. I vissa delar av västra Västergötland och mellersta Halland lever en gammal fornsvensk dialekt kvar där man behållit gamla pluralformer av verb (av typen jag *är* – vi *äro*). Där säger man: *Jag pratar*. Men... *Vi pratum!*

"Definitioner gör det tvärtom möjligt att kommunicera, att precisera, att nyansera. De är all vetenskaps förutsättning. När jag exempelvis publicerar en artikel i den vetenskapliga tidskriften Pain, behöver jag inte börja varje artikel med att definiera vad just jag menar med smärta. Alla som läser Pain vet vad som gäller. Vi står på samma grund. [...] Definitioner är alltså inget antiintellektuellt. Tvärtom leder de till tankens frigörelse från otydligheten." (doc. Emmanuell Bäckryd, *Läkartidningen*, #43 2022, sid. 1403)

Födelsetankar

Pesten (bakterier) skapade Sveriges äldsta gymnasieträdgård.

Enligt DEFINITIONEN att Gustav II Adolf flydde Stockholm till Västerås slott och där tog emot Johannes Rudbeckius som bad om stöd till Sveriges första gymnasium. Vilket han fick, och därmed kunde även gymnasieträdgården födas.

Covid-19 (virus) skapade Badelunda Skolträdgård.

Enligt DEFINITIONEN att jag förlorade mina jobb hösten 2019 och då fick tid att gå fler hundpromenader; en gång förbi en övergiven cirkelrund äng. Fick tillåtelse att rensa sly och slå den, parallellt med jakten på vår födelsedag, och... ja, resten är historia, som man så träffande säger.

Den gröna trädgårdstråden, som knyter ihop Rudbeckianska gymnasiets 400-årsfirande nästa år (2023) och Naturskyddsföreningens 100-årsfirande idag (2022), och "deras" respektive skolträdgårdar. Samt med naturvetenskapens grund till begreppet biologisk mångfald – evolutionsteorin.

Här i sportreferatsform:

- 1623 skapar Johannes Rudbeckius Sveriges första gymnasieträdgård, i Västerås. Kallas *Viridarium Scholae* – latin för "en **Grön Skolplats**", d.v.s. en "skolträdgård".
- 1655 skapar hans son Olof Rudbeck d.ä., som blir känd som Sveriges förste internationellt erkände vetenskapsman (upptäckte lymfsystemet), en Grön Skolplats vid Uppsala Universitet – Akademiträdgården (idag Linnéträdgården).
- 1730 anställer Johannes sonson Olof Rudbeck d.y. sin elev Linné för att ta över skötseln av trädgården som Olof d.y. tagit över efter sin far.
- 1753 namnger Linné blomsläktet *Rudbeckia* efter sin favoritlärare, efter att ha vårdat Akademiträdgården ömt, samtidigt som han skickar ut sina "apostlar" över världen.
- 1778 dör Linné. Hans hustru "Sara-Lisa" säljer hans kvarlåtenskap till London.
- 1859 ger Charles Darwin ut evolutionslärans "*bibel*" (ursäktat uttrycket), *Om arternas uppkomst*, efter att ha suttit på *The Linnean Society* i London och studerat Linnés herbarier m.m. samt gjort en del resor.
- 1905 anställs **Matts Floderus** som lärare i biologi & kemi på läroverket och börjar genast även arbeta i sin Gröna Skolplats; gymnasieträdgården och Biologiska museet.
- 1906 ändrar hans lärjungar namnet på hans skapade förening från det tungrodda *Västerås läroverks naturvetenskapliga förening* till det enklare *Rudbeckia*.
- 1906 – 1922. Under dessa 16 år sköter Matts om sin Gröna Skolplats (jo, jag har blivit lite "du" med honom, vi delar ju trots allt en "biologi/kemi-examen"), gymnasieträdgården i Västerås, djupt inspirerad av Olof Rudbeck d.ä. och Linné. Under denna period skapas SNF 1909 samt Samfundet för Hembygdsvård 1916.
- 1922 är Matts intelligent nog att låta Dr. H. Hasselgren bjuda in till ett interimsmöte (d.v.s. tillfälligt) den 28 januari för myntandet av **Västmanlands naturvetenskapliga förening VNF**, där en rektor, en stadsombudsman, en provinsialläkare, en kapten samt en f.d. häradshövding utformar stadgarna.
- På skärtorsdagen 13 april 1922 konstitueras vår förening, med f.d. häradshövding Claes Ugglå som ordförande. Landshövding Walter Murray blir hedersledamot. Ledamöter blir förutom Matts; kapten Arvid Wollert, rektor Sven Elvius (elektrotekniska fackskolan) samt distriktsveterinär Henrik Hasselgren (Sala).
- Bland det första Matts gör är att bjuda in SNF:s medgrundare och ordförande Rutger Sernander för att gemensamt (!) rusta upp gymnasieträdgården. Samt hålla välbesökta väl refererade föredrag vid styrelsemöten m.m.
- 1971 skriver lektorn i biologi, **Bertil "Putte" Walldén**, en minnestext över våra 50 år. Han har axlat manteln efter Matts som vårdare av gymnasieträdgården. Är VNF-medlem.
- 2004 renoveras gymnasieträdgården av Västerås Stad som idag tagit över skötseln. Detta med hjälp av snart pensionerade lärare på "Rudbeck".
- 2022 har **Badelunda Skolträdgård** växt fast som en modern naturvetenskaplig Grön Skolplats om biologisk mångfald – öppet dygnet runt för självstudier. Eller guidade turer.
- 2023 firar Rudbeckianska gymnasiet 400 år, men man planerar visst inte något särskilt firande av sin gamla gröna skolplats. Och det är väl lite synd. Då det finns en grön tråd...

Källsortering

Abraham, John m.fl.: *Advances in Atmospheric Sciences: Another Record – Ocean Warming Continues through 2021 despite La Niña Conditions*. The Guardian 2022.

Aminoff, Feodor: *Svenska Naturskyddsföreningen 50 år*. Bohuslänningen AB 1959.

Lindgren, Astrid: *Krigsdagböcker 1939-1944*. A L AB 2015.

Gell-Mann, Murray: *Kvarnen och jaguaren. Äventyr i det enkla och det komplexa*. ICA 1994.

Hagerman, Maja: *Käraste Herman. Rasbiologen Herman Lundborgs gåta*. Norstedt 2015.

Kylhammar, Martin: *Den okände Sten Selander. En borgerlig intellektuell*. Akademeja 1990.

Kylhammar, Martin: *Nils Dahlbeck – en berättelse om svensk natur och naturvårdshistoria*. Carlssons 1992.

Löwegren, Yngve: *Naturaliesamlingar och naturhistorisk undervisning vid läroverken. Årsböcker i svensk undervisningshistoria 132*, sid 242-248. 1974.

"Med denna fas i utvecklingen började man mera allmänt inse att ett "fridlyst" område – om det ej är fråga om urskog – i regel måste ägnas en återkommande sakkunnig och uppmärksam behandling i form av gallringar och röjningar och andra åtgärder för att, så vitt möjligt, behålla den typ som en gång föranlett dess fridlysning. Om sådan behandling försummas eller rent av uraktlåtes kan fridlysningen bli meningslös och helt enkelt bli till skada för det fridlysta objektet – varå beklagliga exempel kunna anföras."

(Aminoff. s. 25, kapitel Expansion 1943-1952)

Aminoffs historik, med artikelregister över Sveriges Natur 1909-1958, avslutas med följande väl valda, rent av "hållbara", slutord:

OBS skrivet 1959!

"Denna krönika har väsentligen syftat till att antyda spridda drag av SNF:s tillkomst och verksamhet samt viktigare händelser ur naturskyddssynpunkt.

Stiftarnas förhoppningar om föreningens strävanden ha väl till viss del gått i uppfyllelse. Men den materiella utvecklingen och teknikens framsteg ha fört fram problem som vid föreningens grundande ej kunde förutses.

Väl vinner inom vidare kretsar den insikten spridning att planlös och onödig förstöring av naturvärden måste motarbetas. Men ännu saknas på sina håll begrepp om att naturen bjuder på även andra värden – värden av bestående art – än sådana som för stunden kunna mätas i penningar.

Ett skydd för allt det som naturvårdsrörelsen har till uppgift att slå vakt om kräver, att alla lokala instanser och krafter som mer eller mindre direkt äro ställda i dess tjänst aktivt samverka. De gäller en klok hushållning med naturens alla värden, en av de största uppgifter som kan bjudas.

Sakliga, rena motiv och äkta, innerlig känsla skola bringa naturskydds-rörelsen framåt."

(Aminoff. Slutord.)

"Det var detta som Selander såg som SNF:s viktigaste opinionsbildande uppgift; 'att få till stånd en radikal förändring av den allmänna synen på förhållandet mellan natur och människor' så att det blev självklart att värna 'immateriella värden, rädda glädjen, skönheten och trevnaden i den svenska naturen' (Kylhammar, 1990. sid 115)

Eftertext till framtiden...

Denna min rapport från drygt sex månaders självpåtagen research runt vår förenings födelse var som sagt tänkt att delas ut i pappersform till alla gäster på vår jubileumsfest den 18 sept-22; som en liten överraskning och minnesgåva från min favoritförening. Nu kom saker emellan, och lika bra var det, för det gav tid till lite behövlig redigering, samt några tillägg och klargöranden. Johanna Sandahl ägnade merparten av sitt festtal åt riksföreningens valenkät samt valresultat. Denna utsvävning är förstås ytterst relevant, då miljöfrågorna inte hamnade i högsätet precis. Vilket naturligtvis påverkar vårt fortsatta naturvårdsarbete de närmaste åren. Nu blev det alltså tid till att lägga till följande naturvetenskapligt relevanta reflexioner:

- Innan Johanna och pappa Peder var tvungna att rusa till tåget så hann jag börja berätta lite för dem om frågan - Varför hade vi inte någon ornitologisk förening i Sverige förrän efter 2:a världskriget? Detta är vad jag hade velat hinna med att berätta:
*"Det ornitologiska intresset hade tidigt varit stort, men man hade inte, trots försök redan på 1800-talet, lyckats bilda en ornitologisk förening. Till dels berodde det helt enkelt på att de inblandade knappast tålde varandra och viktigt var att en av de ledande plötsligt under 30-talet gick ut och förklarade sig vara **nazistisk riksdagskandidat**. (min fetstil). Därmed var de tidiga försöken omöjliggjorda. 1941 bildade vi emellertid en särskild fågelskyddssektion inom SNF. [...] ... och jag startade personligen "Vår fågelvärld" 1942 ... [...] ... bilda en egen fristående organisation, Sveriges Ornitologiska Förening år 1945. Den övertog medlemmarna i SNF:s fågelskyddssektion och blev omedelbart en av världens största. Jag skänkte föreningen utgivningsrätten till min tidskrift, som blev medlemstidningen."* (Nils Dahlbeck i Kylhammar 1992, sid 77)
Min kvalificerade gissning är att nazisten i fråga var Bengt Berg.
Kan någon dementera eller bekräfta detta så hör mycket gärna av er till mig!
- Som en tragikomisk illustration till min poängtering av vikten av DEFINITIONER på festen, kom nyheten om att den ansvariga för röstsluträkningen av årets riksdagsval på Länsstyrelsen i Västra Götaland, mitt under räkningen, tågar in och meddelar att alla personvals kryss på valsedlarna ska förklaras ogiltiga om ett av väljarens pennstreck ens snuddat (!) vid en angränsande ruta! Hur tydligt och självklart själva krysset i rätt ruta än markerade en viss kandidat. Plötslig blev då "*massor*" av personröster ogiltiga, enligt rösträknare som protesterade och kontaktade media.
- Den 26 sept 2022 valdes Julia Kronlid till andre vice talman, Sveriges tredje högsta valda ämbete. I en intervju i magasinet *Sans* 2014 (inte så länge sedan) säger hon att evolutionsteorin ska "*läras ut som en teori bland andra*" och "*Jag accepterar inte evolutionsteorins påstående att människor härstammar från aporna. Man kan ifrågasätta det vetenskapliga i det eftersom det ligger så långt tillbaka i tiden.*" På frågan om hon tror att jorden skapades för 6000 år sedan svarar hon svävande (!): "*Jag vill inte gå in på detaljfrågor om tidsaspekter*". Hon är 33 år när detta yttras. Det lustiga är att hon inte begriper varför hon faktiskt har rätt – vi härstammar INTE "från aporna"; vi har en gemensam "urmoder", som vi och alla apor sedan utvecklats från; parallellt.

Naturskyddsföreningen Västerås

Detta är ett s.k. öppet dokument.

Det betyder enligt min DEFINITION (minns mitt "pedagogiska ord på vägen" som jag gav er på festen) att du bara behöver kontakta mig, så skickar jag dig detta Tidsdokument i Wordformat. Då kan du spara originalet, och göra en kopia. I den kan du ta bort allt som du tycker är irrelevant av mina utsvävningar, tips, reflexioner, PS, m.m. [Och du som är ointresserad av det som jag tyckt vara intressant kan nu lätt på några minuter "deleta" bort det, och skapa ett kortare "renodlat" dokument på ett par sidor med "bara det som handlar om Västeråskretsen". Om du känner behov av det.]

Och VIPS, så har du då stommen till två privata kronologiska minnesarkiv! Som du kan fylla på med det som DU tycker är relevant. Om du vill.

En sorts CV, eller dagbok, kanske? Google i all ära – men mycket är svårt, för att inte säga omöjligt, att finna där.

Varsågod - Två minnesarkiv för dina egna val alltså. Om du vill, som sagt:

1. Ett över de stora tidsperspektiven – för att få perspektiv.
(Minns mitt pedagogiska tecken för 100 år).
2. Ett över händelser i "närhet" – för dina privata milstolpar.

Lycka till i framtiden!

Roine Andersson; för Naturskyddsföreningen i Västerås, 18 nov 2022.

Badelunda Jädra 8
S-725 96 Västerås
0046 - (0)73-039 67 97
roine55and@gmail.com

Selfie med Laika.

Tack **Veggoköket** för den goda lunchen och **Kopparlundens bageri** för de härliga bakelserna!

Studie
främjandet

Tryckningen av detta Tidsdokument har generöst sponsrats
av vårt studieförbund *Studiefrämjandet Uppsala-Västmanland*.